

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА. СОЦІОЛІНГВІСТИКА. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ

Алексевич Марія

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент Бияк Н. Я.

ПРОПРІАЛЬНА ЛЕКСИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ

Стаття присвячена одній із галузей мовознавства – ономастиці. У ній висвітлено основні аспекти дослідження функцій власних назв у художній літературі відомими вченими – ономастами. Оніми у літературному тексті виконують певне функціональне навантаження, які не є притаманними для реальних власних назв. Визначено основну роль пропріальної лексики, досліджено їхній загальний поділ.

Ключові слова: літературна ономастика, онім, функція, антропонім, топонім, художній текст.

Займаючись дослідженням будь – якого тексту ми не можемо залишити поза увагою аналіз власних назв, адже ономастика сьогодні посідає провідне місце у галузі мовознавства. Це дисципліна, яка займається вивченням пропріальної лексики, їх функціонуванням в мові та суспільстві. Вони виступають лінгвістичними універсаліями, оскільки існують у різних мовах світу. За словами лінгвіста Д. В. Дергача, оніми мають свої специфічні ознаки, а саме: набір домінантних рис, характерні фонетичні, морфологічні, стилістичні трансформації, комплекти словотвірних засобів з певною продуктивністю тощо.

Вивченням ономастики займалася велика кількість вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, серед яких: А. О. Білецький, М. М. Торчинський, Ю. Карпенко, Л. О. Белей, В. Михайлова, О. Суперанська, О. Фоякова, Т. Немировська, К. Гутшмідт, Ф. Дебус, В. Кьоніга, К Кунце.

Мета статті полягає у аналізі ономастичних праць, виокремленні найосновніших функцій пропріальної лексики та класифікації власних назв.

Пропріальна лексика надає художнім творам великої образності, здатності глибше зануритися у суть думок та зрозуміти думку автора. Крім того оніми активно поширюються сьогодні і в інших сферах, таких як різноманітні рекламні тексти і навіть у рекламних текстах фармацевтичних апаратів.

Досліджуючи твори ми можемо спостерігати наявність різноманітної онімної лексики, в першу чергу це велика насиченість антропонімами та топонімами. Саме тому досить важливим та дискусійним питанням залишається класифікація пропріальної лексики. Знайомлячись із працями багатьох лінгвістів, ми можемо зауважити, що гідною уваги є класифікація, подана лінгвістом Л.О. Белеєм. Наведена нижче класифікація демонструє нам поділ онімів на живих істот та неживих предметів:

1. Назви живих істот:

- антропоніми – власні назви людей (особове ім'я, ім'я по батькові, прізвище, псевдонім, прізвисько);
- зооніми – власні назви (кличка) тварин. Її характерними ознаками здебільшого виступають колір шерсті, особливості поведінки й анатомічної будови.
- міфоніми – власні назви, найменування вигаданих суб'єктів або об'єктів у переказах, казках, міфах.

2. Назви неживих предметів:

- топоніми – назви географічних об'єктів: міст (астіоніми), сіл, селищ (комоніми), вулиць (урбаноніми), областей (хороніми), річок (потамоніми), озер (лімноніми), морів (пелагоніми), океанів (океаноніми), боліт (гелоніми);
- космоніми – назви космічних об'єктів;
- фітоніми – назви рослин;
- хрематоніми – назви окремих предметів;
- ергоніми – назви організацій, виробничих і суспільних об'єктів;
- хрононіми – назви відрізків часу, подій тощо [2].

Поряд із наведеною вище класифікацією багато інших дослідників демонструють ще свій поділ власних назв. Як, наприклад, лінгвіст О. Фонякова пропонує окремо виділяти оніми літературного походження – імена та назви об'єктів, створених автором художнього твору.

Письменники у своїх художніх творах використовують ці та інші власні назви, і кожна з них виконує у тексті свою функцію. Український вчений – мовознавець Дмитро Бучко зазначає, що функцією власної назви називають виконання певної ролі відповідного призначення пропріальної лексики у мовленні. Російська дослідниця О. С. Ахманова вважає, що функція – це роль, призначення, яку виконує одиниця мови під час її відтворення у мовленні [1].

Досліджуючи ономастичне поле художніх творів російський професор і лінгвіст В. Д. Бондалетов виділяє такі основні функції пропріальної лексики: номінативну, ідентифікаційну, диференційну, а серед другорядних він називає: соціальну, емоційну, акумулятивну, дейктичну, функцію «введення в ряд», адресну, експресивну, естетичну та стилістичну [3].

На додачу до цього поділу лінгвіст В.Н. Михайлов пропонує ще своє функціональне навантаження. Він виділяє такі функції: характеристичну, ідеологічну, локалізаційну, структурно – композиційну. Однак український лінгвіст та дослідник Л. О. Белей у своїй праці «Функціонально – стилістичні можливості української літературно – художньої антропонімії ХІХ – ХХ століття» вважає, що однією з основних функцій повинна бути стилістична.

Ми не можемо ще й також не згадати основоположника української ономастики, який залишив помітний слід у цій галузі – літературознавця Ю. Карпенка. Своє життя він присвятив дослідженню ономастичної лексики, що сьогодні значно допомагає багатьом лінгвістам освоїти ці пласти мовознавчої науки. Для більшості лінгвістів, роботи Ю. Карпенка і надалі є міцним опертям для подальших досліджень. Погляди Ю. Карпенка простежуються і у роботах відомого літературознавця Л. О. Беляя. Основоположник зауважував, що головною функцією у художніх творах виступає не номінаційна, а стилістична функція. На його погляд, остання функція є «імпресіоністською цінністю та силою впливу, а також відіграє домінуючу роль у функціонуванні імен у літературі» [7].

Вивчаючи власні назви лінгвіст В.Н. Михайлов демонструє своє функціональне бачення онімної лексики. Серед функцій власних назв він виділяє: характеристичну функцію, яка передбачає характеристику й оцінку носія оніма; ідеологічну функцію – актуалізація конотативно – асоціативних комплексів, пов'язаних з історичними чи міфологічними особами; локалізаційну, яка передбачає орієнтування у просторі та часі художнього твору за допомогою власних назв; структурно – композиційну – власні назви є елементом композиції художнього цілого, завдяки чому персонажі отримують власну «ономастичну зону» з певним контекстом.

Ономастика на сьогоднішній день є тією наукою, яка перебуває у постійному дослідженні, і тому немає чіткого розмежування функцій пропріальної лексики. Як зауважував Ю.О. Карпенко, «можна виділити при бажанні кількадесят різних функцій, що зосереджуються в групі – інформативну (щось повідомляють про позначуваний об'єкт) та експресивну (виражають оцінку об'єкта й ставлення до нього автора чи персонажів) [7].

Загалом ми можемо простежити те, що літературним онімам притаманна незліченна кількість функцій. Однак досить часто мовознавці одну і ту ж саму функцію трактують по – різному.

Підсумовуючи все вище нами згадане, зауважимо, що будь – який поетонім відіграє важливу роль у художньому творі, адже кожен вид власних назв не випадково згадується автором у тексті. Поставлена перед нами тема є актуальною на сьогоднішній день, оскільки власні назви і надалі досліджуються багатьма вченими, адже чіткого розмежування функцій онімів сьогодні ще не можливо простежити. Однак наша мета полягає у виокремленні основних функцій, які є все ж таки найважливішими та притаманними більшості онімів. Серед них ми виділяємо: локалізаційну, стилістичну, номінативну, символічну, соціологічну, характеристичну та альяційну функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. Белей Л. О. Функціонально – стилістичні можливості української літературно – художньої антропонімії ХІХ – ХХ ст. / Л. О. Белей. – Ужгород, 1995. – 120 с.
3. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / В. Д. Бондалетов. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
4. Бучко Дмитро, Ткачова Наталія. Словник української ономастичної термінології / [уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В.]. – Х.: Ранок – НТ, 2012. – 256 с.
5. Дергач Д. В. Специфіка лінгвістичної інтерпретації онімів як компонентів лексичної системи мови / Д. В. Дергач. – Київ. – 2010. – 10 с.
6. Зубар Л. С. Функції власних назв у творах українських письменників – фантастів / Л. С. Зубар. – Кам'янець – Подільськ. – 2012. – 50 с.
7. Карпенко Ю. Специфика имени собственного в художественной литературе / Юрий Карпенко // *Onomastica. Rocz.* XXXI. – Wrocław, 1986. – S. 5–22.
8. Мельник Г. Міркування про теоретичні засади літературної ономастики / Г. Мельник // *Записки з ономастики. Вип. 11:36. наук. праць.* – Одеса, 2008. – С. 20–28.
9. Мегела І. П. Деконструкція суб'єкта в умовному ігровому просторі «магічного театру» Германа Гессе / І. П. Мегела // *Літературознавчі студії.* – Київ. – 2013. – 56 с.
10. Мегела І. П. Структура оповіді у романі Гессе «Степовий вовк» / І. П. Мегела // *Літературознавчі студії.* – Київ. – 2012. – 184 с.
11. Михайлов В. Н. О специфике литературной ономастики / В. Н. Михайлов // *Вопросы стилистики: Стилистика художественной речи: межвузовский научный сборник* – Саратов: Изд. Сарат. ун – та, 1988. С. 3–19.

12. Пірошенко Світлана. Відтворення моделюючого принципу інтермедіальності у структурі художнього образу роману Г. Гессе «Степовий вовк» / С. Пірошенко // Філологічний дискус. – Кам'янець-Подільський. – 2016. – 139 с.
13. Українська мова: енциклопедія. – К., 2000. – С. 79–80.
14. Фоякова О. И. Имя собственное в художественном тексте: [учеб. пособие] / О. И. Фоякова. – Л.: ЛГУ, 1990. – 104 с.

Бастюк Ірина

Науковий керівник – доктор філол. наук, професор Дребет В. В.

СИНЕРГЕТИКА КОДУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ОБСЯГУ ІМЕННИКІВ З РІЗНИМ ГРАМАТИЧНИМ РОДОМ У СЛОВНИКУ ДУДЕН

Стаття присвячується вивченню дії синергетичного закону спрямованого на кодування полісемічної моделі іменника і його семантичного обсягу з певним граматичним родом у словнику Дуден. Дослідження здійснено у руслі лінгвосинергетики і дає можливість простежити становлення полісемічної моделі слова у синергетичному циклі «порядок-хаос-порядок»

Ключові слова: синергетика, полісемічний індекс, полісемія, семантика.

Проблеми категорії роду тісно пов'язані з багатьма найважливішими аспектами науки про мову: загальною і частковою типологією, взаємодією мовних рівнів і ставленням між лексичним і граматичним значенням в слові і завжди знаходяться в центрі уваги лінгвістичних досліджень.

Категорія роду, не дивлячись на уявну простоту, є однією з найважчих для вивчення і розуміння і, в той же час, дуже важливою для практичного оволодіння мовою. А. Роте пише, що рід є невідомою складовою ознакою іменника і що іменник як контролер визначає рід [Rothe 2012: 58]. В.Доріс звертає увагу на дві популярно протилежні теорії граматичного роду, такі як :статеві орієнтована та формально-граматично теорії роду. Він характеризує їх так: «Статеві орієнтована теорія роду, як вже вказує сама назва, виходить з того, що позамовна категорія роду перебуває у настільки тісному зв'язку з граматичною категорією роду, о вона відповідає за другу. Оскільки людина у природі і у собі пізнала різні статі, вона ввела це розрізнення також у категорії мови» [Doris 2001: 15]. На противагу статево орієнтованій теорії роду формально-граматична теорія «виникла незалежно від позамовної категорії статі і рід вважається формальним фактором мови» [Doris 2001: 27].

Г. Гельбіг та Буш розглядають поділ на роди більш альтернативно. Вони розділять природний та граматичний роди. Природний рід має дві форми: чоловічий та природній, а граматичний рід – три форми (чоловічий, жіночий і середній). [Helbig 1996: 269].

Новизна дослідження полягає у розгляді кодування семантичного обсягу слова з різною кількістю полісемічних відстаней у співвідношені з родовими ролями іменника.

Мета статті полягає у вивченні дії синергетичного закону спрямованого на кодування полісемічної моделі слова з різним граматичним родом, а також дослідженню семантичного обсягу іменників з певним граматичним родом у словнику Дуден. Це дасть нам змогу подивитися на взаємовідношення трьох родових ролей іменника з позиції лінгвосинергетики у німецькій мові.